

Кальман О. Г.

*доктор юридичних наук,
професор, завідувачий кафедрою
кримінального права та кримінології
Національної академії прокуратури України*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Із всіх проявів кризи законності в Україні самим небезпечним за своїми соціальними наслідками стало неухильне зростання злочинності. Ретроспективний аналіз динаміки і структури сучасної злочинності дозволив виявити три найбільш небезпечні її тенденції.

Перша. Незважаючи на всі зигзаги динаміки злочинності, які обумовлюються кардинальними соціально-економічними, політичними і правовими змінами безумовно простежується тенденція до її збільшення як за абсолютними показниками і темпами зростання, так і відносно чисельності населення. І на цьому фоні здаються явно передчасними оптимістичні заяви деяких посадових осіб правоохоронних органів, щодо ознак стабілізації і навіть початку перелому у динаміці злочинності, починаючи з 2005 р. Фактично кримінальна ситуація продовжує погіршуватися. І якщо вона не знаходить свого адекватного відтворення у статистичних показниках, то це обумовлено тією обставиною, що в останні роки відбулася суттєва декриміналізація законодавства, лібералізація покарання і правозастосовчої практики. Слід зазначити також неповне охоплення органами кримінальної юстиції

усього масиву злочинів, у зв'язку з високим рівнем скритої латентної злочинності, маніпуляціями статистичними показниками, а також корупцією у правоохоронних і судових органах.

Друга. Головним плацдармом, на якому розгортаються кримінальні баталії є економіка. Масштаби злочинності у сфері економіки досягли такого рівня, що вони стали визначати характер і напрямки реалізації реформ не тільки у сфері економіки, а і в системі державного будівництва і правоохоронної діяльності.

За оцінками Міністерства економіки обсяг тіньового обігу за 2007 рік обраховується в 180 млрд. грн., а рівень тонізації складає 26%. 80% товарів широкото попиту потрапляють в Україну за тіньовими схемами контрабандним шляхом [1, с. 6]. По оцінкам незалежних експертів близько 90% приватизованих підприємств працюють під контролем кримінально-олігархічних кланів, тіньова економіка складає 50-60%. Однак, кількість виявлених злочинів у сфері економіки у 2007 році по відношенню до минулого року за даними МВС, зросла лише на 0,3%. А по багатьом видам злочинів в сфері господарської і службової діяльності

відмічається суттєве зниження в сфері банківської діяльності (-5,4%), у паливно-енергетичному комплексі (-11,7%), в агропромисловому комплексі (-15,3%), у сфері приватизації (-2,6%), в сфері службової діяльності (-5,1%) [2, с. 21]. Загальна сума збитків у сфері економіки по виявленим злочинам складає близько мільярда гривень.

Третя. Проведені кримінологічні дослідження дають всі підстави стверджувати про якісно нові характеристики української злочинності, яка вже вийшла за національні кордони і нанесла серйозний удар по престижу країни і її національній безпеці. Власне кажучи, сьогодні Україна стоїть перед дилемою: або вона капітулює перед натиском економічної злочинності і буде жити за законами кримінального світовариства, або знайде в собі сили переломити ситуацію. Без перебільшення можна стверджувати, що ця проблема вийшла на передній план соціальних сподівань українського суспільства.

Вона все гостріше встає перед політиками, юристами, службами правопорядку і безпеки країни. Тема корупції і злочинності у вищих ешелонах державної влади стала однією із головних у передвиборних баталіях минулих президентських та парламентських виборів, при проведенні яких різноманітні політичні партії, блоки і рухи звинувачували правосохоронні органи в недоліках боротьби зі злочинністю, обіцяли виборцям постійні і рішучі заходи щодо зміцнення правопорядку в країні. А на діяльність державних органів щодо її запобігання, усунення причин і умов увага практично не зверталась.

Між тим, ситуація зі злочинністю в Україні настільки ускладнена, що вона потребує самого ширшого і комплексного аналізу, заснованого на взаємодіючому потенціалі юридичних наук, держави і громадянського суспільства. Розробляючи прогностичні варіанти розвитку злочинності в Україні, необхідно в першу чергу і дати відповіді на конкретні питання, від яких

залежить визначення самої стратегії протидії злочинності.

Зокрема, чи є темпи криміналізації суспільства наслідком випадкового збігу обставин в період переходу до ринкових відносин, чи це об'єктивна закономірність? І, якщо це закономірність, то яка: світова чи специфічно українська? Обумовлено це підвищенням рівня криміногенності в суспільстві особливостями перехідного періоду, чи це наслідок атрофії і некомпетентності державного керівництва?

Враховуючи усю складність аналізу кримінальних процесів, різні галузі правових наук уже сьогодні мають скоординувати зусилля і знайти відповідь на головне питання - про природу і механізми поглиблення криміногенної ситуації, визначити хоч би основні контури програмно-цільового підходу до формування стратегії запобігання і протидії злочинності і корупції в Україні в умовах ринкової трансформації.

Результати чисельних досліджень кримінологів і соціологів дають всі підстави для однозначного висновку про те, що кримінальна криза в Україні носить глобальний, комплексний характер, охоплюючи економіку, політику, соціальну і духовну сфери. При всій розбіжності в оцінці її причин, з таким висновком погоджуються і самі радикальні прибічники ринкових трансформацій і приниження ролі держави у цьому процесі. Однак сьогодні уже важливо не скільки досягнення консенсусу в оцінці ситуації, скільки об'єктивний, науково-обґрунтований аналіз прогностичних сценаріїв подальшого генезису злочинності. Аналізуючи офіційні статистичні джерела, показники соціально-економічного становища країни, можна спрогнозувати, що в найближчий часи реального, а не статистичного зменшення рівня злочинності в країні не відбудеться. Причини цього, на нашу думку, полягають в недостатній ефективності діяльності правосохоронних органів і всього

суспільства відносно запобігання та протидії злочинності в країні. Уже зараз деякі вчені говорять про створення злочинної держави [3]. Тому прогностичні оцінки мають пріоритетне значення для стратегії виведення суспільства із аномічного стану. Загально відомо, що проблеми злочинності і правопорядку своїми коріннями уходять в політичну, соціально-економічну і духовну життєдіяльність суспільства, тому у прогностичному плані найбільш важливим є, з одного боку, виявити найбільш криміногенно значущі фактори криміналізації суспільства, а з другого, визначити стратегію і тактику запобігання і протидії цій кримінальній експансії.

Складність такого відстеження полягає не тільки у сумнівності прив'язки усіх економічних проррахунків держави до розгулу кримінальної стихії. Існують причини і концептуального характеру. На одній із них слід зупинитися особливо. Деякі західні кримінологи вважають, що сучасні тенденції зростання злочинності в світі - це свого роду плата за свободу і демократію. При цьому стверджується, що низький рівень злочинності, характерний для соціалістичних країн, обумовлений головним чином тотальною системою державного контролю і ідеологічного впливу. Вказується на непропорційно високу чисельність у цих країнах, на відміну від Заходу поліцейського апарату і низьку чисельність судовського корпусу як атрибуту демократії.

Подібні погляди в різній мірі поділяють і деякі вітчизняні вчені. За їх попередніми розрахунками в Україні в найближчі п'ять років злочинність зросте в 2,5 рази порівняно з нинішнім рівнем. З цим складно погодитися, оскільки Україна, на нашу думку уже досягла свого кримінального піку. А досягнення зазначеної перспективи здатне привести до перетворення держави у кримінальне співтовариство з усіма негативними наслідками, що виходять з цього. Така "перспектива", звісно, не може залишити

байдужими, по крайній мірі кримінологів. І в цьому плані потребує суттєвого пояснення - яку модель розвитку суспільства, на якому продецюється крива криміналізації, ми бажаємо реалізувати, і наскільки суспільство спроможне і бажає реалізувати антикримінальну модель розвитку. На жаль, аналіз сучасної ситуації не дає підстав до оптимізму. Розвалена система державного управління і правоскоронної діяльності, низький рівень законодавчого регулювання, зневага до основних принципів запобіжної діяльності; кримінальні форми набуття власності, правова аномія суспільства - найбільш характерні результати кримінологічної політики держави останніх років.

Тому прогнозувати тенденції злочинності у перехідних умовах політичної і економічної нестабільності, тим паче узв'язку з майбутніми змінами правових засад функціонування української державності у ході політичної реформи, досить проблематично. Однак не підлягає сумніву що особливості національної криміногенності можуть не тільки догнати, але і обігнати "цивілізований" Захід по показникам злочинності. Що стосується злочинності у сфері господарської діяльності, то це вже відбулося.

Не підлягає сумніву і те, що динаміка злочинності в українському суспільстві, як показують результати досліджень, досягла свого апогею саме в період радикальних політичних і економічних трансформацій. Про це свідчать не тільки небезпечні масштаби криміналізації, які досягли і вищі ешелони влади і управління, але і характер злочинних проявів, соціальних, політичних і економічних витоків їх формування. Саме на базі впровадження нових економічних відносин, розвитку приватного підприємництва і зменшення ролі державного регулювання і контролю ринку, стали можливими масові злочинні зловживання у сфері приватизації, господарської діяльності, фінансово-банківській галузі, у зовнішньоекономічній діяльності тощо. І перспективи зниження

рівня цих зловживань в умовах політичного кланового протистояння в суспільстві маловісній.

Сам характер і "почерк" криміналізації українського суспільства, несе в собі відбиток епохи первісного накопичення капіталу з її відомими соціальними негараздами - безробіттям, різким майновим розшаруванням населення, падінням моральних засад криміналізації політикума, зневажливого ставлення до народу і антикримінальних інституцій суспільства. В Україні усі ці негаразди лягли на благодатне підґрунтя правового нігілізму як "зверху", так і "знизу". В умовах ринкових перетворень була порушена колективістська свідомість і патримоніальний менталітет українського народу, а ринкова ідеологія сприймалась вкрай спотворено. В криміналізацію економіки і інших галузей суспільного життя зробило внесок також довільне розуміння демократії і принципу верховенства права, які набули гіпертрофованих форм уседозволеності. І в цьому контексті можна зробити висновок, що у сучасній злочинності проявляються риси політизації кримінальної діяльності і намагання ввійти до нової економічної і політичної цивілізації двадцять першого сторіччя з таким ідеологічним багажем.

Як показує історичний досвід, перехідний період при якому відбуваються кардинальні зміни в основних сферах життєдіяльності суспільства і розвиваються нові суспільні відносини, завжди пов'язаний з зростанням соціальної напруги, порушенням правопорядку, втратою моральних і законних орієнтирів.

Український експеримент у вигляді революції "зверху", на наш погляд, не складає тут виключення. Проблема полягає не в тому, як уникнути цієї закономірності, а в тому, як пізнати, проаналізувати і максимально послабити руйнівні наслідки цього процесу, розробити принципи правопорядку в країні на новому історичному витку. На нашу думку це питання являється зараз центральним для

кримінологічної науки, оскільки без наукового осмислення кримінального "вибуху" неможливо побудувати продуктивну концепцію і політику протидії злочинності і спрогнозувати її майбутній стан. І в цьому зв'язку ми вважаємо непереконаливою концепцію "спадковості" української злочинності від злочинності радянського періоду. Вона ігнорує глибоке - риночка трансформація і суттєві зміни умов соціально-економічної життєдіяльності суспільства створили новий плацдарм для генезиса злочинності.

Розбудовуючи парадигму демократичної держави, не слід забувати про її обов'язок забезпечити належні умови існування і безпеки членів суспільства, встановлення розумного співвідношення верховенства права і законності. Результати соціологічних опитувань свідчать, що питання протидії злочинності турбують громадян не в меншій мірі ніж інші умови соціально-економічного характеру. Встановлення основ правопорядку і законності, гарантуючи належні умови безпечної життєдіяльності суспільства і його громадян - це виключна прерогатива і найперший, найважливіший обов'язок держави. Вона не має права ухилитися від їх реалізації і перекладати на плечі інших інституцій суспільства, вирішення цих завдань, не ризикуючи встати на шлях ліквідації державності.

Звісно, що правоохоронні функції держави непомірно ускладнюються в умовах перехідного стану суспільства. Динаміка і суперечність соціальних процесів потребують від держави зваженості, оплядності в реалізації правової політики, особливо в розробці стратегії і тактики управління сферою протидії злочинності і корупції, застосування адекватних право регулюючих заходів. Виключно закони і заснований на ньому правопорядок придатні допомогти державі реалізувати принцип верховенства права, відстежити і закріпити процес перетворень, утримати "революційну романтику" у розумних реалістичних межах.

Така логіка державного управління у сфері протидії злочинності, як свідчить світовий досвід, лежала в основі перетворювальних процесів багатьох країн.

В Україні, на жаль, склалася зовсім інша багата в чому парадоксальна ситуація, коли держава сама створила владно-управлінський вакуум в найбільш гострій сфері життєдіяльності - соціально-правовій. Як зазначає президент Національної академії державного управління при Президенті України Віра Нанівська, в сфері державного управління склалася катастрофічна ситуація, державна машина ледве дихає. Це тяжка форма злоякісної пухлини і метастази корупції можуть з'їсти весь організм [4]. Теоретичне запозичення неоліберальних моделей ринкової економіки з їх концепцією саморегулювання мало про себе знати і в державно-правовому будівництві. Значно послабився контрольний механізм держави. Виник дисбаланс між економічними, політичними реаліями обновлюваного суспільства і явним запізненням його правового забезпечення. Досить сказати, що із 8,5 тис. нормативно-правових актів, регулюючих правові відносини у сфері економіки, які були проаналізовані Міністерством юстиції, 5 тис. не відповідали основним засадам регуляторної економічної політики держави [5]. У криміналізації суспільства сфокусувалися усі недоліки реформування, які не були прогнозовані на широкому соціально-економічному спектрі життєдіяльності суспільства. Оскільки реформувалися усі сфери суспільних відносин, то необхідно було комплексне відстеження усіх можливих негативних процесів і їх наслідків.

Особливої уваги і зараз потребує з'ясування опосередкованих зв'язків між економічними і соціально-правовими заходами у їх взаємному впливі на стан злочинності і злочинності в країні. На жаль, ці напрямки реформ проводилися в незалежному автономному режимі. Відкриваючи зелене світло підприємництву, комерції, акціонерним

і банківським структурам законодавці не достатньо потурбувалися про правозахисні механізми злочинним зловживанням у сфері економіки. Ні по одному із прийнятих законодавчих актів економічного блоку не було проведено повноцінної кримінологічної експертизи і прогнозування можливого впливу на криміналізацію суспільства. Наслідки такої нестигматки загальновідомі: у щільни нормативного регулювання хлинула масштабна економічна злочинність у вигляді спекулятивного ринку, масових зловживань у сфері приватизації, чисельні пахрайські операції тощо. Їх руйнівний заряд в перші роки реформ не знайшов належного законодавчого протистояння і фактично порушив легальну економіку.

Всі гілки влади допустили злочинну недбалість в реагуванні на таку складну ситуацію. Прикладів цьому множина. Досить сказати про масштаби тіньової економіки, які сягнули, за оцінкою експертів, катастрофічних розмірів - річного валового внутрішнього продукту. Більш того, ні одна із програм профілактики (боротьби) злочинності, які були прийняті за роки радикальних реформ не були виконані внаслідок відсутності фінансового і матеріального забезпечення, належного контролю і їх невідповідності ідеології реформування суспільства. Окрім того, і самим правоохоронним органам було завдано нищівного удару внаслідок їх недофінансування, слабкого ресурсного забезпечення, некомпетентного реформування і керівництва. Вважаємо, немає і оптимізму щодо виконання нової Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки.

У цьому зв'язку звертає на себе увагу і вражаюча безпорадність контролюючих органів держави. Із отриманих органами прокуратури у 2008 році 3200 матеріалів ревізій порушено лише 310 кримінальних справ. Її наслідки прояви - у масовій втечі капіталів за кордон, легалізації (відмивання) злочинних доходів, встановленні контролю кримінальних

структур над комерційними банками, підприємствами. І як результат - утворення в державі кримінального, олігархічного капіталу і проникнення його представників у владні структури. Практично підірвана податкова дисципліна. Бюджет не дубирає близько половини податків. Розширена база кримінального капіталу за кордоном. Проведені нами раніше дослідження, а також оцінки зарубіжних експертів призвели до висновку, що визначальним генератором криміналізації економіки в Україні стала приватизація і тіньова економіка, які широко відкрили свої ворота організованій економічній злочинності і корупції.

В таких умовах надзвичайного розмаху отримала корупція в державному апараті. За нашими даними, 76% опитаних громадян впродовж року давали хабара службовим особам, а 90% підприємців вважають, що без хабара в країні неможливо вирішити ні однієї проблеми. Корупція зімкнулася з організованою злочинністю у сфері економіки, яка фактично стала утримувати багатьох державних службовців за свої кошти. Цей кримінальний союз і став тією могутньою перепорою на шляху прогресивних реформ, і сьогодні реально загрожує національній безпеці держави, і сприяє прийняттю бездумних політичних рішень у справі реформування правоохоронних органів і становленню законності в країні.

Таким чином, ситуація зі злочинністю в Україні має яскраво виражене економічне підґрунтя. На відміну від країн із розвинутою структурою і політичною стабільністю, економічна злочинність в нашій країні зосереджена переважно у сфері господарської діяльності і управління нею. В той час, як на Заході ця злочинність в більшій мірі пов'язана з торгівлею наркотиками, зброєю, автомобілями, людьми та іншими злочинними промислами при сильній державній владі. Кримінальна ж ситуація в економіці України, як показали дослідження, в дійсності визначається слабкістю державних установ, включаючи і правоохоронні органи підточених велико-

масштабною корупцією, аморфністю державного курсу на забезпечення прогресивних економічних і соціальних реформ. Ринковий курс впродовж сімнадцяти років реалізовувався в Україні хаотично і не був забезпечений як в ідеологічному, так і в організаційно-правовому відношеннях. Не була сформована концепція державного регулювання економіки. Більшість населення, як свідчать кримінологічні дослідження, не сприймала ринкові перетворення як бажані і пов'язувала цей прогрес з криміналізацією підприємництва і корупціалізацією системи державного управління і контролю.

Разом з тим держава не стала надійним гарантом і самого підприємництва. Широкое розповсюдження отримало незаконне втручання влади у справи підприємців на всіх рівнях. Проведені соціологічні опитування свідчать, що підприємці середньої руки відраховують близько 50% свого прибутку державним службовцям, кримінальним угрупованням і правоохоронним органам.

В державі відсутня продумана ідеологія законотворчості. Базові нормативно-правові акти приймаються з великим запізненням. Це можна сказати і про Цивільний кодекс, і про Кримінальний, і про Кримінально-процесуальний, і про багато інших нормативно-правових актів.

Проголосивши курс на деідеологізацію правового життя, влада сама стала заручницею нової політичної доктрини, коли без необхідності і наявності здорового глузду стала руйнувати чисельні громадські і державні органи, які виправдали себе і були задіяні на запобігання злочинності.

Саме в період загрозового зростання злочинності, її нових небезпечних проявів почала стрімко розвалюватись система координації державних і громадських установ у сфері протидії правопорушенням. Була зруйнована система взаємодії правоохоронних органів, перестали функціонувати багаторівневі структури вертикальних і горизонтальних зв'язків, керування якими здійснювали виконавчі органи влади в центрі і на місцях. В

результаті діяльність державних органів стала носити виключно випадковий і формальний характер. Негативній трансформації підверглися контрольні-координаційні структури, які відстежували кримінальні процеси і розбудовували узгоджену систему їх стримування.

Однак, саму дорогу ціну суспільство заплатило у зв'язку з повним демонтажем системи профілактики злочинності, згоранням багатомільйонного руху громадськості за укріплення правопорядку і законності в країні. Лишившись цих структурних компонентів і не створивши нічого нового, держава фактично неймовірно послабила свій профілактичний потенціал і провела як би смугу відчуження між офіційною владою, правоохоронною системою і населенням. І мабуть однією із основних причин участі населення у так званій "майданній революції" було сподівання на реальні зміни у сфері протидії зі злочинністю і корупцією. Цю тезу підтверджує і той факт, що одним із гасел її було: "Бандити мають сидіти в тюрмах". Але, як з'ясувалося у наступному, ніяких ефективних заходів у сфері протидії злочинності нова влада не започаткувала. Більш того, питання економічної злочинності і корупції набули політичного і міжнародного характеру. Запобігання і протидія злочинності і корупції реально так і не стали складовою частиною завдань реформування суспільства. Ідеологічне кліше "верховенства права" взагалі підірвало ідею запобігання злочинності як одного з основних напрямків діяльності держави.

Вкрай негативним фактором правового нігілізму в останні роки була тривала і масована атака, депутатського корпусу, деяких державних діячів, засобів масової інформації на правоохоронні органи. У сукупності з чехардою реорганізації їх апаратів вона створила в цих органах обстановку нервозності і невпевненості, породила масовий відтік висококваліфікованих спеціалістів. Особливо слід відзначити кампанію 2005 р. по

"хірургічному" беззаконному усуненню з посад керівників правоохоронних, контрольно-охоронних, органів влади і управління у центрі і на місцях. В 2005 році було призначено 1099 нових керівників управлінь МВС. У тому числі 37 начальників територіальних управлінь, 170 їх перших заступників, 690 начальників міськрайвідділів. Змінили кабінети 5 начальників УМВС, 6 перших заступників начальника, 14 заступників і 78 начальників міськрайвідділів [6]. Результат очевидний. Суспільство лишилося не стільки корупціонерів, скільки корисного вітчизняного досвіду протидії зі злочинністю, який накопичувався десятиріччями.

Суттєві прорахунки були допущені у процесі судово-правової реформи, які прискорили атрофію контрольної функції держави у сфері забезпечення правопорядку. Передусім, держава тривалий час не мала єдиної взаємозв'язаної концепції реформування судової і правоохоронної системи України. Концепція реформування кримінальної юстиції України була затверджена Президентом України лише 8 квітня 2008 року. Але реформування кримінальної юстиції здійснювалося фактично весь час після отримання Україною незалежності. Розпочата реформа судових органів і постійна реорганізація в органах внутрішніх справ, прокуратури, служби безпеки, контрольно-охоронних органів носили непослідовний й спонтанний характер. Перед усім це торкнулося органів досудового слідства і оперативних служб, органів прокуратури. Проблема запобігання злочинності навіть не ставилася у ході такої реформування.

Після прийняття Конституції України 1996 р. тривалий час проблематичним залишався правовий статус органів прокуратури, визначення її основних функцій та правомочностей. Послаблення координаційних і наглядних функцій без всякого сумніву нанесло істотні втрати законності і правопорядку. Ця помилкова лінія і по сьогоднішній день не виправлена в повному обсязі.

Безперечний пріоритет демократичного суспільства - забезпечення прав людини - на самому ділі виразився в односторонній лібералізації кримінальних покарань, всеохоплюючому захисту обвинувачених в кримінальному процесі, покращенню умов відбування покарання засуджених. При цьому ігнорується більш актуальна проблема - захист прав мільйонів потерпілих від злочинних посягань. Законодавство щодо захисту прав потерпілих фактично не діє, збитки від злочинів відшкодковуються у незначній мірі.

Таким чином, результати досліджень дають всі підстави констатувати, що держава не забезпечила відповідного рівня управління у процесі реформування правоохоронних органів, втратила контроль над кримінальною ситуацією. Держава начебто забула про своє природне призначення - забезпечення належного правопорядку в суспільстві.

Аналіз кримінальних процесів, методів і засобів протидії злочинності, які застосовувалися в останні роки, виводить нас на більш широкі проблеми правового життя країни і організації системи запобігання злочинності. Оцінюючи дієздатність сформованої на сьогоднішній день моделі судово-правових установ, правоохоронних і контролюючих органів, безпосередньо задіяних у протидії злочинності, важливо чітко собі уявляти, за якими критеріями віддається перевага тій чи іншій правоохоронній структурі, на якій історичний період і в яких соціально-економічних умовах їй прийдесть функціонувати. У розумінні цих проблем уявляється різночитання теоретичних і практичних підходів з боку політиків, практиків і науковців. Моделі, які сьогодні пропонуються в Україні, зовсім не стосуються вирішення завдань запобігання злочинності. В цьому їх головний недолік. Копіювання структурно-правових стандартів розвинутих держав заходу, теоретично сумнівно і практично не життєздатне в сучасних складних перехідних умовах і нестабільній політичній ситуації в країні. Якщо навіть

повністю абстрагуватися від української ментальності, яка не вважає за сором красти у державі, та своєрідності євразійських традицій і культури, в сучасних умовах неможливо суттєво мінімізувати злочинні прояви тільки силами правоохоронних органів.

Уже сьогодні в громадській свідомості сформувалась стійка установка щодо тінізації законодавчої діяльності, влади, політики і економіки. За результатами загальнонаціонального опитування проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, лише 10-16% опитаних безумовно довіряють владі, а 52% розцінюють корупцію як звичний спосіб виживання [7, с. 20]. Адже подолати ці стереотипи досить складно - тому уже зараз необхідний всеохоплюючий контроль, як в "низах", та і в "верхах", заснований на широкій залученні всіх інституцій громадянського суспільства. На нашу думку, неприйняття заходів "тотального" контролю щодо злочинності - це консенсус. В умовах продовження радикальних економічних реформ, передусім в інтересах політико-олігархічних кланів, атрофії соціального і правового захисту населення, можна прогнозувати подальше відчуження, відторгнення законності, як головного принципу функціонування держави, повне падіння престижу влади і органів правопорядку. Звідси висновок: питання запобігання і протидії злочинності мають стати пріоритетними в організаційно-правовому забезпеченні реформ в системі правоохоронних, судових і контролюючих органів і їх структурізації на перехідний період.

Без сумніву, оптимізація моделювання правоохоронної системи у ракурсі запобіжної діяльності, має величезне значення для реалізації кримінологічної політики держави, визначення стратегії і тактики протидії злочинності взагалі і окремих її видів зокрема. Однак, багато що залежить і від вирішення невідкладних тактичних питань державної політики сьогодення.

Серед них слід особливо виділити проблему координації зусиль правоохоронних і контрольно-охоронних органів між собою, а також державних і громадських організацій у протидії руйнівним криміногенним процесам. У зв'язку з цим, головне завдання сьогодення полягає у тому щоб на базі вітчизняного і зарубіжного досвіду сконструювати модель взаємодії спеціальних правоохоронних органів і інших державних контрольно-охоронних органів і громадських організацій, яка б відтворювала реальні можливості нових владних, юридичних, економічних і соціальних структур у протидії злочинності.

Вивчення минулого радянського досвіду боротьби зі злочинністю, а також зарубіжних аналогів взаємодії державних і громадських структур (багато в чому запозичені із нашої правоохоронної практики) вказує на дві важливі обставини.

По-перше, координація, як узгоджена взаємодія, має значний організаційний, профілактичний, психологічний потенціал, створюючи об'єктивні умови для умноження сил протидії злочинності, взаємного контролю суб'єктів координації, підвищення їх відповідальності у сфері забезпечення правопорядку.

По-друге, ні одна, навіть сама багата держава, яка інвестує значні кошти у програми боротьби зі злочинністю на базі фінансового і ресурсного забезпечення судових і політичних органів, не мала успіху без підтримки населення. Кримінальна ситуація в США, ФРН, Англії і деяких інших західних країн в першій половині минулого сторіччя почала стабілізуватися лише з налагодженням співробітництва правоохоронних органів з громадськістю, за підтримки урядових структур.

Політичне керівництво держав, вищі органи державної влади повинні консолідувати всі здорові сили суспільства і використати всю могутність держави для протидії злочинності. Для цього у законодавчому порядку необхідно розширити правомочності громадських об'єднань, гарантувати їм моральну і матеріальну підтримку.

В останні роки в країні активно обговорюються питання про створення спеціального правоохоронного антикорупційного органу на який, має бути покладені обов'язки проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового слідства, адміністративне провадження про злочини і корупційні правопорушення службових осіб вищих ешелонів влади і подані до Верховної Ради проекти відповідних законів [8]. Це достатньо складне питання, вирішення якого має як своїх прихильників, так і противників. Ми не будемо детально розп'ядати в цій статті усі аргументи "за" і "проти", а лише зазначимо, що ідеологія цих проектів концептуально виходить із минулого розуміння репресивної сутності правоохоронної діяльності. А монополізація улюбій сфері діяльності згодом приводить до її стагнації. Якщо ж ми почали рух до розбудови правової демократичної держави, то ідеологія протидії злочинності і корупції повинна бути зорієнтована на їх запобігання силами самих різноманітних інституцій держави. На нашу думку, сьогодні на порядку денному стоїть завдання не створення антикорупційних відомств, а утворення спеціального державного органу, без правоохоронних функцій, який займався б виключно усією складною проблематикою запобігання злочинності і корупції.

У багатьох країнах світу створені подібні органи. Так наприклад в Австрії існує Консультативна служба по запобіганню злочинності, яка має 143 регіональних бюро, в Бельгії - Вища профілактична рада, в Данії - Вища рада профілактики, до якої входять 46 організацій, в США в рамках Національної ради створені профілактичні служби, які об'єднують понад 100 громадських і державних організацій. Вони систематично аналізують стан справ в сфері запобігання і протидії злочинності і надають належні рекомендації урядовим структурам для прийняття відповідних рішень [9, с. 107-120].

Основними завданнями такого органу мають бути: визначення основних напрямків

державної політики в сфері запобігання і протидії злочинності; аналіз чинного законодавства, що регулює економічні відносини; інформаційно-аналітична діяльність; розробка науково-обґрунтованих методик підрахування збитків від злочинів у різних галузях господарства і шляхів їх відшкодування; проведення загальнонаціональних обстежень і обслідування для виявлення рівня латентної злочинності; аналіз проявів міжнародної транснаціональної злочинності; координація діяльності галузевих міністерств і відомств з правоохоронними органами з питань реалізації заходів протидії злочинності; узагальнення практики протидії злочинності; координація наукових досліджень; організація міжнародної співпраці щодо запобігання і протидії злочинності, і в першу чергу з країнами СНД; обґрунтування розподілу ресурсів згідно з Державним бюджетом органами, які ведуть протидію злочинності; проведення кримінологічно-економічної експертизи проектів законів та інших нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств і т.ін.

Враховуючи прорахунки минулих років, коли багаточисельні рішення і плани різноманітних координаційних утворень носили дріб'язковий, факультативний характер, цей орган доцільно наділити відповідним організаційно-владним статусом і правом видавати обов'язкові до виконання рішення, розпоряджатися матеріально-технічними і фінансовими ресурсами, з метою забезпечення єдності кримінологічної політики в масштабах всієї країни.

А в цілому результати чисельних кримінологічних дослідження дають підстави зробити висновок, що за своїм змістом управлінська функція держави у сфері забезпечення правопорядку досить розгалужена.

Вона повинна бути побудована на основі верховенства права, законності, захисту прав і свобод людини у сфері підприємницької діяльності, чіткого розмежування і диференціації функцій різних суб'єктів профілактики, економічної обґрунтованості заходів, централізації, координації попереджувальної діяльності, широкого залучення структур громадянського суспільства.

Перелік використаної літератури:

1. *Мариненко О.* Границю продали и президент знает об этом // Зеркало недели - 19 января 2008 г. - С. 6.
2. Стан та структура злочинності в Україні за 12 місяців 2007 року // МВС Департамент інформаційних технологій. - Київ, 2007. - с. 21.
3. *Костенко О.* Формула декриміналізації держави, або яким бути Національному бюро розслідувань // Урядовий кур'єр - 16 липня 2005 р.
4. *Ведерникова И.* Опасный диагноз, или почему государственная машина еле дышит? // Зеркало недели - 15 декабря 2007 г.
5. *Дзюк Л.* Бумажная люстрация // Зеркало недели - 8 июля 2006 г.
6. *Время* - 29 июля 2006 г.
7. *Кириченко И.* Вкус к справедливости против "культуры коррупции" // Зеркало недели - 12 января 2008 г. - С. 20.
8. *Зеркало недели* от 19.01.08 г.
9. Див.: *Сухарев А. Я.* Проблемы сравнительного правоведения в аспекте Российской правовой реформы // Россия на рубеже тысячелетия. 36. трудпреод. ИМПЭ им. А. С. Грибоедова. Москва. 2000. - с. 107-120.